

"Могат ли и как бедните страни да станат богати?"

Мария Неева, II курс

УНСС

Кои страни са бедни?

Определянето на една страна като бедна или богатата става на база сравнение с останалите държави. Проблем възниква, тъй като не е постигнат консенсус относно най-точния начин за измерване на богатството. Различни показатели се използват що се отнася до благосъстоянието на държавите: БВП на човек от населението, разполагаем доход на домакинствата, индекс на човешко развитие и т.н. Някои държави изчисляват собствени индекси: Канадски индекс за благополучие¹, Измерители на австралийския прогрес², набор от индикатори „Качество на живота“ за Швейцария³ и т.н., но те по-скоро дават представа за развитието на отделна страна за определен период от време. От своя страна, държавите могат да бъдат класифицирани по различни признаци: Световната банка⁴ ги ранжира спрямо БВП на човек от населението – нисък, среден и висок доход, като независимо от това, че често страните с ниски и средни доходи са отнасяни към т.нар. развиващи се държави, не е задължително това групиране да съответства на степента на развитие. Има множество дефиниции за богатство и качество на живот, и въпреки че не може да се избегне напълно субективността на характеристиките, тези общоприети показатели могат до известна степен да ни дадат представа за нивото на развитие на дадена страна. В своето изложение по-нататък ще се придържам към традиционното схващане⁵ (без да го абсолютизирам като напълно вярно), че страна с по-високи нива на разполагаеми доходи и БВП на човек от населението по паритет на покупателна способност се причислява към богатите страни.

Какво ни казва теорията?

В известна еврейска притча се разказва за един неимоверно богат човек, на когото се случило нещастие и загубил всичко – къща, пари, семейство, приятели. Човекът останал съвсем сам и без нищо, докато един ден, изпаднал в дълбоко отчаяние и решил да сложи край на живота си. С последните си пари купил въже, но продавачът заедно с въжето му дал и малка бележка. Преди да сложи въжето човекът видял бележката и на нея пишело: „Няма да е все така!“. Замислил се нещастният човек и се отказал от първоначалното си намерение. Не след дълго започнала промяна – с много труд и усилия отново се замогнал. Тогава срещнал продавача на въжета и го попитал как да му

¹ https://uwaterloo.ca/canadian-index-wellbeing/sites/ca.canadian-index-wellbeing/files/uploads/files/CIW2012-HowAreCanadiansReallyDoing-23Oct2012_0.pdf

²

[http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/vwLookupSubject/1370.0~2013~MAP+2013+Summary+Brochure~13700_2013_MAP_Brochure.pdf/\\$File/13700_2013_MAP_Brochure.pdf](http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/vwLookupSubject/1370.0~2013~MAP+2013+Summary+Brochure~13700_2013_MAP_Brochure.pdf/$File/13700_2013_MAP_Brochure.pdf)

³ <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/news/publikationen.Document.176712.pdf>

⁴ <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>

⁵ <http://www.worldsrichestcountries.com/index.html>

се отблагодари за това, че го е вразумил, а отговорът бил: „Запомни едно: „Няма да е все така!“

Човешкият живот е низ от периоди на благоденствие и на злополучие. Това, което е важно да знаем е, че нито успехите, нито нещастията са вечни и има изход от всяка ситуация. По същата логика бедните държави (и хора) не са обречени винаги да бъдат бедни, нито е задължително богатите да останат богати. Има множество исторически примери за благоденстващи държави, които са изчезнали или западнали (Древен Египет, Римската империя, Испанската империя), както и малки бедни държави (Япония, Хонг Конг, Сингапур), постигнали растеж сравним с този на най-богатите държави. Няма точна формула, която да описва начина за осъществяване на икономически растеж, но аз ще се опитам да открия онези фактори, които най-осезаемо влияят за достигането на желаното състояние и поддържането му (по-висок стандарт на живот на дадената страна в сравнение с останалите).

В икономическата литература няма единно становище относно това как се постига икономически растеж. Различните възгледи поставят акцент върху някое от условията и факторите. Например представителите на меркантилизма⁶ извеждат развитието на международната търговия и най-вече постигането на положителен търговски баланс като главен фактор за разстежа. Физиократите⁷ дават предимство на земеделието и обработката на плодородните почви. Според Класиците⁸ свободните разменни отношения и конкуренцията оказват най-съществено влияние върху икономическия растеж. Адам Смит⁹ извежда на преден план теорията за разделението на труда, а Давид Рикардо¹⁰ я доразвива, като обяснява наличието на сравнителни предимства и ползата от търговията.

Отправна точка в конвенционалната икономика относно теориите за икономически растеж е неокласическият модел на Солоу (1956), който подчертава спестяванията като важен фактор за краткосрочния икономически растеж, както и че бедните икономики растат по-бързо в сравнение с богатите. Основните допускания на модела са наличие на: постоянна възвръщаемост от мащаба, намаляващата пределна производителност на капитала, екзогенно определен технически прогрес и взаимозаменяемост между труд и капитал.

Ролята на технологичния прогрес се откроява като ключова за дългосрочния икономически растеж и е обект на по-новите изследвания, които допускат постоянна и увеличаваща се производителност на капитала. Ромер (1986) и Лукас (1988) слагат началото на проучвания на т.нар. ендогенни теории на растежа и подчертават три важни условия като определящи: нови знания (Ромер, 1990), иновации (Агион и Хоуит, 1992) и публична инфраструктура (Баро, 1990). В противовес на неокласическата

⁶ <http://www.econlib.org/library/Enc/Mercantilism.html>

⁷ <http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Physiocrats.html>

⁸ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/120200/classical-economics>

⁹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/549630/Adam-Smith>

¹⁰ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/502193/David-Ricardo>

теория, се счита, че политиката играе съществена роля в стимулирането на растежа в дългосрочен план.

Друго направление е теорията на кумулативните причинно-следствени връзки, разработена от Мюрдал (1957) и Калдор (1970). От съществено значение е аргументът на "кумулятивна причинност", който предполага, че изначалните условия, характерни за дадено място, предопределят икономическия растеж, като в резултат се появява икономическо неравенство между различните страни. Посочва се още, че въпреки съществуването на т.нар. разпространение на положителния ефект (*spillover*) от развитите към по-малко развитите икономики, то не е неспособно да доведе до балансирано състояние системата като цяло, ако се разчита само на пазарните сили. Според тази теория икономическата политика трябва да коригира тези дисбаланси.

Новата икономическа география също (NEG) се фокусира върху пространственото разположение и твърди, че икономическият растеж има тенденция да бъде небалансиран процес, като в по-благоприятна позиция са икономиките с изначални предимства (Кругман, 1991). Централно място в тази теория е тезата, че икономическата активност има тенденция да създава агломерации в определен район.

По-общ поглед изтъква и неикономическите фактори, влияещи върху стопанските резултати. Например институционалната икономика подчертава ролята на институциите (Матюс, 1986; Норт, 1990г.), икономическата социология откроява значението на социално-културни фактори (Кнак и Кефер, 1997), политическите науки фокусират своите обяснения към политическите детерминанти (Брунети, 1997), ролята на географското разположение (Галъп, 1999) и демографията (Брандер, 1994) също се разглеждат. Дали и доколко тези теоретични постановки се осъществяват? Практическите примери може би ще изведат нещо друго като определящо.

Какво ни показва практиката?

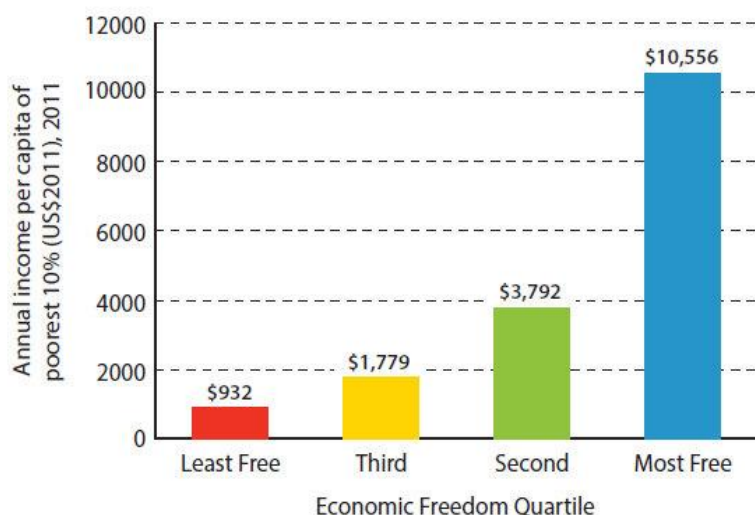
Несъмнено към настоящия момент държавните политики – фискални и парични, оказват въздействие върху развитието и са обект на широк публичен дебат. В наскоро публикувано изследване на ЕЦБ за институционалната конкурентоспособност¹¹ се изчислява „Индекс на институционалната конкурентоспособност“ с цел да се разграничат изцяло пазарно продиктуваните от политически индуцираните промени. Индексът включва само променливи, които зависят пряко от решенията на политиците. Във вечния спор за и против държавна намеса не е постигнат консенсус, а изследванията и анализите в тази насока продължават да представляват интерес. В тази връзка е логично да проследим как точно се отразяват държавните регулации на икономическия растеж. Ежегодно канадският институт Фрейзър публикува доклад и класация спрямо индекса на икономическа свобода. В показателя се включват оценки по следните пет категории:

¹¹ <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1556.pdf>

- правителствена намеса – данъци, субсидии, трансфери, наличие на държавни предприятия;
- правна система – защита на правата на собственост, надеждност на полицията, безпристрастност на съдилищата;
- стабилност на валутата – инфлация, свобода за откриване на сметки в чужда валута;
- международна търговия – тарифи, контрол на движението на хора и капитали;
- регулации – бизнес регулации, на кредитния и трудовия пазар.

Изводите от доклада¹² посочват, че растежът на икономически по-свободните икономики е по-бърз, като нивата на доходите на най-бедните 10% от населението са по-високи, а тези на бедността по-ниски. (Фиг. 1)

Фиг.1 Икономическа свобода и доход на най-бедните 10% от населението, 2011г.

Източник: Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report, Fraser Institute

Особено интересно е развитието на страната, която от 1995 година насам оглавява класацията на икономически най-свободните държави – Хонг Конг. БВП нараства 180 пъти за периода между 1961 и 1997 година, като основен е секторът на услугите и международната търговия и финанси. Икономическото развитие на острова след 1947 година (тогава започва следвоенното възстановяване) е едно от най-забележителните и е обект на дискусии и тълкувания от много икономисти. Сунг (Sung, 1987) смята ниските разходи за труд като определящи за увеличаването износа на страната. Оуен (Owen, 1971) акцентира върху географското положение, като този аргумент лесно може да се оспори при сравнение със съседните държави, които не постигат такъв растеж при сходни географски дадености. Докладът на Чау (Chau, 1993) за Световната

¹² <http://www.freetheworld.com/2013/EFW2013-complete.pdf>

банка обяснява, че просперитетът на Хонг Конг се дължи най-вече на търговци-предприемачи, дошли от Китай, където са натрупали опит и умения.

Рабушка (1976), Фридман и Фридман (1980) и Смит (1966) твърдят, че най-важната характеристика на икономиката на Хонг Конг е правителствената политика на ненамеса, наречена от бившият финансов секретар на острова „положителен не-интервенционизъм“, което на практика представлява система от минимална правителствена намеса в икономическите отношения, свободната търговия и ниски данъци.

На противоположното мнение е Уейд (1990), който смята, че намесата на правителствени агенции в Япония, Южна Корея и Тайван след войните е основна причина за растежа, като са се справили с въпроси, с които свободния пазар не може. В отговор на този аргумент стигаме до проблема със знанието в обществото, обяснен от Мизес (1920) и Хайек (1945). Мизес ни казва, че е невъзможно плановете икономики да увеличат богатството си чрез контролиране на производството, защото няма как да се предвидят индивидуалните предпочитания на хората.

Критиката на Хайек (1945)¹³ към централното планиране също засяга проблема за знанието в обществото, който се изразява в това, че знанието в неговата цялост не е на разположение на всеки отделен индивид или организация. Хайек твърди, че "знанието за обстоятелствата, което ние трябва да използваме никога не съществува в концентрирана или интегрирана форма, а единствено като разпръснати части на непълни и често противоречиви знания, които всички отделни индивиди притежават". Съответно, за да се постигне най-рационалния икономически ред трябва да решим този проблем, което е невъзможно без милионите хора, вземащите решения и формиращи пазара. Няма как една агенция за планиране да събира или обработва такава информация.

Пауъл (2004) обяснява, че е невъзможно да знаем какво ще се случи без намесата на държавата. Противно на твърдението на Уейд (1990), че частният сектор се интересува само от краткосрочни печалби и няма да инвестира в дългосрочни проекти, Пауъл посочва, че различните хора имат различни времеви предпочитания и ще инвестират тогава, когато очакват по-висока възвръщаемост в бъдеще. На практика правителството не е способно да планира по-добре от всеки друг и да разпределя ограничения набор от ресурси.

Самото участие на политици в процеса на развитие на държавите от Източна Азия (Пауъл, 2004 г.) е част от обекта на анализ на теорията за публичния избор, развита от Бюканън и Тълък (1962г). Основно положение е, че политиците се стремят да получат повече гласове от избирателите и затова имат склонност към договаряне с т.нар. групи със специален интерес. В този смисъл, всяко държавно ръководено развитие може да бъде поведено в посока, желана от тези групи, търсещи преференциално отношение от

¹³ The Use of Knowledge in Society, F. A. Hayek, American Economic Review, XXXV, 4, 1945, на английски на www.econlib.org/library/Essays/hykKnw1.html, на български, достъпен на www.easibulgaria.org

страна на правителството. Има редица проучвания (напр. Гуартни, Хълкъм, и Лоусън, 1998; Грюбъл, 1998; Ханке и Уолтърс, 1997), които показват отрицателната връзка между държавните разходи и растежа на БВП.

Сингапур, втората страна в класацията на Индекса на икономическа свобода за 2014 година, се включва към т.нар. „източноазиатски тигри“ поради бързия скок на икономиката си до нивото на развитите страни. Брутният национален продукт на човек от населението е един от най-високите в света. В Глобалния индекс за конкурентоспособност на Световния икономически форум икономиката на Сингапур заема трето място през 2009 година. След като през 1963 година става независима от Великобритания, а през 1965 година получава независимост и от Малайзия, Сингапур е изправена пред малък вътрешен пазар и високи нива на безработица и бедност. Тогава правителството създава съвет за икономическо развитие, за да направи Сингапур привлекателна дестинация за чужди инвестиции.¹⁴ Либералните закони и политики са помогнали страната да се превърне от икономика, насочена към производство на потребителски стоки през 1960-те и 1970-те години, в средище за високотехнологични производства и услуги в настоящето. Притокът на преки чуждестранни инвестиции е сравнително висок – чуждестранни компании произвеждат 75% от общата продукция и 85% от износа.¹⁵ В същото време спестяванията в Сингапур и размерът са сред най-високите в света, докато потреблението на домакинствата и делът на работните заплати спрямо БВП са сред най-ниските.¹⁶ Прави впечатление, че общите разходи на правителството като процент от БВП се нареждат сред най-ниските в международен план (17%) и това дава възможност за конкурентен данъчен режим.¹⁷ Правителството няма външен дълг и последователни бюджетни излишъци¹⁸, а държавният дълг се издава за инвестиционни цели, а не за фискални нужди.¹⁹

Изводите, които може да направим от представените факти за икономиката на Сингапур и Хонг Конг, се свързват с наличието на връзка между икономическия растеж и либералните закони и политики. Противно на някои тези, че без помощ от развити държави няма как да се постигне растеж, тези държави са пример за това как с нулев или съвсем нисък външен дълг и слаба държавна намеса се нареждат до водещите икономически сили.

И докато макроикономистите и политиците следят цифрите и показателите, най-Постигането на растеж не бива да е самоцел, а следствие от по-добър живот на хората. Всяко икономическо действие и политика изначално трябва да е насочено към подобряване качеството на живот, защото хората на дадена страна са същественото и единствено значимото. Като следва да се прави разлика между политики, даващи шанс за развитие в личностен и в бизнес план, и политики, насочени главно към раздаване на

¹⁴ [http://www.vcc.columbia.edu/files/vale/documents/Singapore_IFDI - FINAL - 31_May_2012.pdf](http://www.vcc.columbia.edu/files/vale/documents/Singapore_IFDI_-_FINAL_-_31_May_2012.pdf)

¹⁵ "World Development Report 2009". World Bank.

¹⁶ <http://www.macrothink.org/journal/index.php/rae/article/download/524/367>

¹⁷ <http://www.heritage.org/index/pdf/2014/countries/singapore.pdf>

¹⁸ <http://www.heritage.org/index/pdf/2014/countries/singapore.pdf>

¹⁹ <http://www.guidemesingapore.com/incorporation/introduction/singapores-economy>

субсидии и помощи. Историята е показала и продължава да показва множество примери за това как директните трансфери не подобряват живота на хората и не дават желаните резултати. Важно е не просто някой да ни нахрани, а да ни научи сами да си осигуряваме храна. В случая с държавата по примера на Хонг Конг и Сингапур тя би била максимално ефективна, ако освободи бизнеса и остави пазарните сили да насочат оскъдните ресурси в правилната, желана от хората, посока. Само тогава всички фактори, които се изброяват в икономическата литература, свързани с географско положение, демографска структура и социални особености, сравнителни предимства, нови технологии и т.н., биха могли да се допринесат в максимална степен за повишаване качеството на живот.

Използвана литература:

Aghion P. and Howitt P. (1992), "A Model of Growth through Creative Destruction", *Econometrica* 60(2), 323-51.

Barro R. (1990), "Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth, *Journal of Political Economy* 98, S103-S125

Brander, James A & Dowrick, Steve, (1994). "The Role of Fertility and Population in Economic Growth: Empirical Results from Aggregate Cross-National Data," *Journal of Population Economics*, Springer, vol. 7(1), pages 1-25.

Buchanan James M. / Tullock Gordon, *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor 1962

Chau, Leung Chuen (1993) „Hong Kong: A Unique Case of Development“, The World Bank Washington, D.C.

Friedman M. and Friedman R. (1980), "Free to choose: A Personal statement" , Avon Books, New York

John Luke Gallup, Jeffrey D. Sachs, and Andrew D. Mellinger, (1999) "Geography and Economic Development" , *International Regional Science Review*, August 1999; vol. 22, 2: pp. 179-232

Hayek F. A. (1945) "The Use of Knowledge in Society", *American Economic Review* (35.4 [1945]: 519–530)

Krugman P. (1991), "Increasing returns and economic geography", *Journal of Political Economy*, 99, 183-99.

Kaldor N. (1970), "The Case for Regional Policies." *Scottish Journal of Political Economy*, 17, 337-348.

Knack, S. and Keefer, P. (1997), "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No. 4 (Nov., 1997), pp. 1251-1288

Lucas R. (1988), "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, 22, 3- 42.

Matthews R. (1986): "The economics of institutions and the sources of growth", *The Economic Journal*

Mises L. (1920) "Economic Calculation in the Socialist Commonwealth", MISES INSTITUTE, Auburn, Alabama

Myrdal G. (1957), *Economic theory and underdeveloped regions*, Hutchinson Publications.

North D. (1990), "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", Cambridge: Cambridge University Press.

Owen, Nicholas. (1971) "Economic Policy," in Keith Hopkins (ed.), Hong Kong: *The Industrial Colony A Political, Social and Economic Survey*. Hong Kong: Oxford University Press.

Romer P. (1986), "Increasing Returns and Long Run Growth.", *Journal of Political Economy*,. 94, 2, 1002-1037.

Rabushka, Alvin (1976) "Value for money: The Hong Kong budgetary process" Hoover Institution Press (Stanford, Calif.)

Smith H., 1966, *John Stuart Mill's Other Island. A study of the economic development of Hong Kong*, London: Institute of Economic Affairs, pp. 18-21

Solow R. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *Quarterly Journal of Economics* 70, 65-94.

Sung (1987) "China's Economic Reform I: The Debates in China", *Asian-Pacific Economic Literature*, Vol. I, No. 1, pp. 1-25, 5.1987

Wade R. (1990) "Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization"